

Geloof en lhbti's

I *Godsbegrip*

Niet lang geleden drukte een ingezonden-stukken-schrijfster in de krant die haar verbazing uitdrukte over de manier waarop mensen denken over God. Het geloof in Hem zou alleen te maken hebben met dingen die je niet mag doen. Die mensen lijken wel angstig; ze leggen alle verantwoordelijkheid in hun leven bij God. Ze denken niet zelf na 'omdat de religieuze instituten dat [wel] voor hen doen'.¹

II *Geloof, hoop en liefde*

Uit de Bijbel zijn veel woorden die een plak hebben gevonden in onze omgangstaal. In het tv-programma De Slimste Mens werd eens gevraagd naar de uitdrukking 'geloof, hoop en liefde'; maar niemand had er ooit van gehoord. Eén speler herinnerde ze zich nog vagelijk uit zijn jeugd.²

De Bijbel gaat, denken veel mensen, dus over ethiek.³ Maar de theoloog Rochus Zuurmond (1930-2020) zegt iets anders: 'Als er één ding is dat ik duidelijk wil maken is het dat de Bijbel helemaal niet gaat over wat mag en wat niet mag'.⁴

III *God*

Over God bestaat het idee dat hij een soort almachtige heerser is. Dat komt vooral uit de Grieks-Romeinse Oudheid.⁵ Dit maakt het gesprek over God lastig. 'Je gebruikt dezelfde woorden, maar je hebt het over iets anders'.⁶ De Bijbel wijst een heel andere weg. *God is een Naam*.⁷ Voor ons gaat het om de omgang met die Naam. Hij is JHWH, zoals de Joden zeggen: Adonaj, de God van het Eerste Testament, die christenen herkenden en herkennen in Jezus. Paulus drukt het zo uit: Alles is het uwe, maar jullie bent van Christus en Christus is van God' (1 Kor.3 : 22/23).⁸

IV *De machten*

En deze God staat tegenover de *andere goden*.⁹ In de media zijn die overal.¹⁰ En zij bedreigen ons eigen leven. Zuurmond zegt: een christen is niet alleen 'gelovig', wanneer hij of zij in God gelooft, hij is ook uitermate ongelovig in de andere goden.¹¹

Natuurlijk zijn er mensen die zeggen in 'niks' te geloven. Maar die 'houden zichzelf en anderen voor de gek'. Iemand die gelooft in zichzelf begrijpt niet dat zijn zelf helemaal 'niet autonoom is, maar van begin tot het eind [afhangt] van zijn omgeving'.¹²

Het is, om het Bijbels te zeggen, in welke *getuige* iemand gelooft !¹³
Wie zijn je ‘*influencers*’ ?

De beslissende vraag blijft dus voor ieder mens de godsvraag. Exodus 20 zegt: ‘Gij zult geen *andere* goden voor mijn aangezicht hebben’. Wij zouden zeggen: *andere machten*. Die *vraag naar macht* wordt in de moderne wereld trouwens heel goed begrepen.¹⁴ Veel minder heerst het besef dat wij tussen God en die afgoden *een keus moeten maken*.¹⁵ Vaak doen wij dat onwillekeurig.

In Exodus 20 volgen wat wij meestal de tien *geboden* noemen, maar het zijn geen imperatieven! Het zijn beloftes. Het zijn *aanbiedingen*. Wanneer je ‘termen als wet en gebod in hun bijbelse betekenis gebruikt’, zegt Zuurmond, wordt het duidelijk dat ‘we God en de naaste alleen maar kunnen liefhebben omdat [God zelf ons iets] heeft *geboden*’. Wat Hij ons aanbiedt, is dat wij op zijn wegen gaan.

Voor die wegen hebben wij geen vastgelegde routekaart nodig. Ze liggen niet buiten ons, maar binnen in ons hart.¹⁶ Dus: ‘als het goed gaat, als JHWH inderdaad jullie God is’, dan gaan die dingen vanzelfsprekend.¹⁷ We gaan op gebaande wegen (Psalm 84 : 6).¹⁸ Zoals psalm 84 zegt: ‘van kracht tot kracht’ (Ps. 84 : 8).

Welzalig die uit uw kracht leeft,
Die naar uw tempel zich begeeft,
Zijn hart wijst hem de rechte wegen. (Ps. 84 : 3 berijmd)

V *LHBTI's*

Het is die tempel die Jesaja noemt: het Huis van gebed voor alle volken (Jes. 56 : 7). Daaraan moest ik denken toen ik onlangs een artikel las in het theologisch tijdschrift van de Anglicanen in Londen. Het is, anderhalf jaar terug, geschreven door Jan Slomp (1932) uit Leusden. De ouderen onder ons hebben in hun jeugd vermoedelijk nog wel over zijn vader horen spreken, Frits de Zwerver, een van de belangrijke verzetsmensen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Dat was ds. Frits Slomp (1898-1978). Zijn zoon is Jan, die dit jaar 90 wordt. Hij bracht als zendingsman met zijn vrouw Iny jarenlang door in Pakistan. Zijn leven is dat van een internationaal belangwekkend en zeer actief islamoloog en theoloog.

Boven het artikel van Jan Slomp staat: *De rehabilitatie van de eunuch: de Bijbelse erkenning van de seksuele diversiteit*.¹⁹ Het gaat over de lhbt'i's. Deze zomer heeft de PKN ten behoeve van de lhbt'i's een speciale predikant aangesteld.²⁰

Lhbt'i staat voor lesbische vrouwen (L), homoseksuele mannen (H), biseksuelen (B), transgenders (T) en intersekse personen (I).²¹ Intersekse personen zijn geboren met een lichaam dat biologisch gezien niet voldoet aan de standaarddefinitie van vrouw of man. Maar deze dingen blijken maatschappelijke twistpunten te veroorzaken. Ook bij veel christenen, onder wie de Anglicanen geen uitzondering zijn!²² Jan Slomp schrijft in hun Londense theologieblad over het bekende verhaal in Handelingen dat wij gelezen hebben. Twee personen spelen daarin een rol. Het is Filippus, één van de extra zeven mensen die waren benoemd om de apostelen bij te staan;²³ en het is de hoofdpersoon: een Ethiopische hoge ambtenaar. ‘Ethiopisch’ was in de Handelingen de naam die werd gebezigd voor Afrikaan.²⁴

In dit korte Bijbelgedeelte komt vijfmaal het woord *eunuch* voor. Een eunuch was in letterlijke zin een ‘ontmande man’. Aan zo’n ontmande man werden allerlei sociale en religieuze mogelijkheden onthouden, omdat men dacht dat hij geen echte man en dus niet een volledig mens meer zou zijn. De Ethiopische man was zoiets als de minister van financiën van zijn koningin. Hij was op reis gegaan naar Israël. Zijn doel was in Jeruzalem in de tempel te gaan aanbidden (Hand. 8 : 27).

VI

De Afrikaanse vreemdeling

Deze ambtenaar was eunuch. Dat stond in verband met zijn functie. Maar hij was diep geraakt en aangedaan: doordat hem was gebleken dat het *hem in Jeruzalem verboden was om binnen te gaan in de tempel*. Toen hij naar de reden daarvoor vroeg, werd hij verwezen naar de wet van God. Staat er niet in Deuteronomium 23 dat niemand die is ontmand de gemeente van de Heer zal binnenkomen ? (Deut. 23 : 1). Men tracht hem duidelijk te maken dat hij geen toegang heeft tot de gemeenschap van de God van Israël.

En laat dat nu zijn waarvoor hij was gekomen ! Deze Afrikaan mag niet worden gedoopt als proseliet.²⁵ Hij begrijpt het niet! Het gevolg is dat hij geen andere mogelijkheid ziet dan weer terug naar huis te gaan. Als hij door de woestijn van Gaza rijdt, valt er een grote eenzaamheid over hem.

Toch had hij in Jeruzalem iets besloten. Hij wil wel eens meer weten, en koopt een van de heilige boeken die er te krijgen zijn. Het is Jesaja. Gelukkig was het enkele eeuwen eerder in het Grieks vertaald, zodat hij het kon lezen. En dan is er Filippus die aan deze man vraagt: *begrijpt u wat u leest?* En het antwoord is: hoe zou ik, als er niet iemand is die mij uitleg geeft ? En hij vraagt Filippus naast hem te komen zitten. En wat ze lezen is de bekende passage uit Jesaja 53:

Hij werd mishandeld
en hij, hij liet zich vernederen
en deed zijn mond niet open;
zoals een lam ter slachting wordt geleid,
zoals een moederschaap voor het aanschijn van haar scheerders verstomt, –
deed hij zijn mond niet open.
Na opsluiting en berechting
is hij meegenomen,
en zijn [nakomelingschap] – wie bekreunt zich daarover?
Nee, hij is afgesneden
van het land der levenden. (Jesaja 53 : 7-8, Naardense Vertaling)

Zo voelt de Ethiopiër zich. Veracht. Afgesneden van het land der levenden. Weerloos is hij.

Daarom vraagt hij aan Filippus: Van wie zegt de profeet dit eigenlijk: van zichzelf of kent hij iemand anders? Dat is verre van een academische of intellectuele kwestie. De Afrikaan denkt bij zichzelf: hoe kan de profeet over iemand op deze manier spreken ?

En Filippus, uitgaande van dit Schriftwoord, maakt hem bekend wie Jezus is. Hij legt hem, zo staat het er, het ‘evangelie van Jezus’ uit.

En dan gaat er voor deze man een nieuwe wereld open. Hij voelt zich, aan de hand van dit Bijbelwoord en deze uitlegger, erkend en gezien. Als zij langs water komen zegt de Ethiopiër: er dus niets tegen dat ik gedoopt wordt? En Filippus doopte hem.²⁶

Dan is het verhaal plotseling afgelopen. En de Afrikaan zet op die eenzame weg zijn reis voort (Hand. 8 : 27). Maar hij voelt zich niet meer eenzaam, hij is vervuld van blijdschap (Hand. 8 : 39). En hij gaat door met het lezen in Jesaja. Hoofdstuk 56:

De vreemdeling die zich met de HEER heeft verbonden, laat hij niet zeggen: 'De HEER zondert mij zeker af van zijn volk.' En laat de *eunuch* niet zeggen: 'Ik ben maar een dorre boom.' Want dit zegt de HEER: De *eunuch* die mijn sabbat in acht neemt, die keuzes maakt naar mijn wil, die vasthoudt aan mijn verbond, hem geef ik iets beters dan zonen en dochters: een gedenkteken en een naam in mijn tempel en binnen de muren van mijn stad. Ik geef hem een eeuwige naam, een naam die onvergankelijk is (Jesaja 56 : 3-6).

VII *De Geest*

Deze profeet, die wij de Derde Jesaja noemen, ziet dat de religieuze wet van Mozes over de eunuch niet meer van kracht is. Van die Bijbelse eunuch leggen wij nu de link naar alle mensen die wij lhbt'i's noemen.²⁷ Dat wil zeggen: naar de lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen, transgenders en intersekse personen.

Nog even terug naar Jan Slomp. Want hij wijst ons er op dat God zelf rechtstreeks Filippus aanstuurt. Het blijkt driemaal. Aan het begin is er de engel van de Heer die aan hem vraagt naar een bepaalde plaats toe te gaan (26). En als Filippus de koets in het oog krijgt, zegt de Geest: stap vooruit en voeg u bij deze wagen (29), het gaat over deze man. En ook het einde van het verhaal wordt door Gods Geest bepaald (39): 'Toen ze uit het water kwamen, greep de Geest van de Heer Filippus en nam hem mee, en de *eunuch* zag hem niet meer, maar hij vervolgde zijn weg vol vreugde'. Het verhaal is gedaan. Van het ingrijpen van God zelf in de religie.

De eunuch die keuzes maakt naar mijn wil, 'hem geef Ik iets beters dan zonen en dochters: Ik geef hem een eeuwige naam, een naam die onvergankelijk is' (Jes. 56 : 4/5). Mijn tempel zal heten Huis van gebed voor alle volken. 'Handel rechtvaardig, handhaaf het recht; de redding die Ik breng is nabij, en weldra openbaar Ik mijn gerechtigheid. Gelukkig de mens die zo handelt, het mensenkind dat hieraan vasthoudt'.

Amen

---

¹ Irene van der Meulen, 'Wat heeft Huub Stapel een ouderwets beeld van God', *Trouw*, 25 maart 2022, 23.

² Bij Paulus zijn zij een belijdenis, vandaag lijken ze vaak een slogan. 'Geloof, hoop en liefde' – zelfs de EO maakt van deze woorden iets anders: 'geloof en een hoop liefde'.² Paulus zegt weliswaar dat de liefde 'de meeste' is van deze drie; van liefde hebben we dus een 'hoop' nodig. Maar het woord 'hoop', dat hier wordt gebruikt, is een heel ander woord dan Paulus bedoelt.

³ Laten we denken aan Paulus toen hij nog Saulus heette. Was hij toen niet ethisch? Hij had een buitengewoon sterke sociaal-ethische leer. En die bracht hem ertoe de Christus-gemeenten te vervolgen. Na zijn bekering tot Jezus Christus is Paulus een ander mens. De filosoof Hannah Arendt typeert hem als de eerste denker in de

---

Oudheid die de *wil* beschrijft, als deel van de *menselijke geest* (Hannah Arendt, *Het leven van de geest*, Ten Have, Utrecht 2021⁴, 370/371):

‘De oude wet gebod: gij zult doen; de nieuwe wet gebiedt: gij zult *willen*. Deze ervaring van een gebod dat *vrijwillige* onderwerping eist, heeft geleid tot de ontdekking van de wil. Inherent aan deze ervaring was de vrijheid – een wonderlijk gegeven waaraan geen enkel volk uit de Oudheid, noch Grieken, noch Romeinen, noch Hebreëën, – zich bewust zijn geweest. Inherent aan deze ervaring was dus de ontdekking dat de mens over een vermogen beschikt dat hem, ongeacht noodzaak of dwang, in staat stelt “ja” of “neen” te zeggen, al of niet in te stemmen met wat feitelijk gegeven is, inbegrepen zijn eigen zelf en zijn eigen bestaan, en dat dit vermogen bepalend zou kunnen zijn voor wat hij gaat doen.’

⁴ Willem Zuidema, *De gein van het leren. Actuele vragen in het licht van de joodse traditie*, Ten Have, Baarn 1995, 137: ‘Het Jodendom behoort ... tot een andere groep van godsdiensten dan het Christendom. Dat schrijft eerst een geloven en een denken voor en meent dat daaruit normen voor handelen en leven moeten worden afgeleid. Het Jodendom daarentegen is vooral geïnteresseerd in de vraag of er bindende afspraken gemaakt kunnen worden hoe men zich gedragen moet om een leefbare wereld te scheppen.’

⁵ ‘De klassieke Oudheid is tot aan het monisme van God gekomen, maar niet verder. Wereld en mens moeten tot Gods natuur worden, zich laten vergoddelijken, maar God daalt niet naar hen af. Hij schenkt zich niet, Hij heeft niet lief, moet niet liefhebben’. Franz Rosenzweig (1921), *De ster van de Verlossing*, vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door A.P.J. van Ligten, Eburon/Skandalon, Delft/Meppel, 2000, 46.

⁶ Zuurmond, *God en de moraal*, 27. Als mensen op zo’n traditionele manier over God denken, is het onmogelijk over een rechtvaardige God te spreken. Met een God die zo met zichzelf in strijd is, heeft men liever niets te maken. ‘De makkelijkste oplossing’ zegt Zuurmond, ‘is dan de aanname dat God [gewoon] niet bestaat’ (*ibid.*, p. 31). Hannah Arendt merkt op dat het haar wijs lijkt dat ‘als er iets dood is, dan alleen het traditionele *denken* over God’ (*Het leven van de geest*, 41). Martien Brinkman zegt dat het *godsbeeld* van orthodoxen en ongelovigen eigenlijk hetzelfde is. ‘In plaats van over godsbeelden spreken ze liever over Gods ware gestalte’. ‘Zo moet die God ook echt zijn, want anders zou hun besluit om niet in die God te geloven op losse schroeven komen te staan’ (*Hoe mijn God veranderde. Een reisverslag*, KokBoekencentrum, Utrecht 2022, 41).

⁷ ‘...waarvan Rosenzweig al zo terecht zei dat het eigenlijk neerkwam op een reductie van een Naam tot “Götzenamen”’, M.A. Beek, *Wegwijzers en wegbereiders. Een halve eeuw oudtestamentische wetenschap*, Bosch & Keuning, Baarn 1975, 31.

⁸ Geciteerd door Rosenzweig, *De ster der verlossing*, 399.

⁹ Zuurmond, *God en de moraal*, 39.

¹⁰ Zie het voorwoord van Arnold Grunberg, *Blinde Gehoorzaamheid*, Vrije Universiteit, Abraham Kuyper Lezing, Amsterdam 2020, 8:

‘Rest de vraag waarom een niet-religieus persoon God zo serieus neemt. Die verantwoording wil ik de lezer wel verschuldigd zijn.

Ik kan mijn bestaan niet loskoppelen van de cultuur die mij gevormd heeft, een cultuur die niet begrepen en niet werkelijk besproken kan worden zonder de aanwezigheid van God in het menselijk denken en handelen erbij te betrekken.

Of God nu wel of niet bestaat, interesseert me geen zier. Ik constateer slechts dat mensen naar Hem verlangd hebben, naar Hem verlangen en vermoedelijk naar Hem zulken blijven verlangen en dat dit verlangen consequenties heeft die vooralsnog geen secularisering ongedaan heeft gemaakt.

Dankzij dit verlangen kan Hij allerlei gedaantes aannemen. Dat men op die gedaantes niet altijd het woord ‘God’ heeft geplakt en zal plakken, doet niet aan het bovenstaande af.

Mensen maken goden, juist ook als ze denken dat ze iets heel anders aan het maken zijn.’

¹¹ Zuurmond, *God en de moraal*, 40.

¹² *Ibid.*, 38.

¹³ Ds Van Ligten merkt op bladzijde 347 van *De ster van de verlossing* op (zie noot 5) op dat in het Duits *zeugen* (verwekken, voortbrengen), *bezeugen* (getuigen van), *erzeugen* (produceren, getogen zijn, voortbrengen) en *fortzeugen* (reproduceren) verwante woorden zijn.

¹⁴ Zuurmond, *God en de moraal*, 41.

¹⁵ ‘Stellig is er van geloof geen sprake, als ons geweten niet eerst gewekt is, wanneer wij niet eerst in het besef van onze zedelijke roeping naar binnen en naar buiten geraakt zijn. Onze geestelijke strijd wortelt in de diepte van ons bestaan’. Dit is een citaat uit J.L. Hromádka, *Het Evangelie in een atheïstische wereld*, Callenbach, Nijkerk (oorspr. uitgave Praag 1964), 39/40.

---

¹⁶ ‘Ordeningen’, schreef een filosoof onlangs, ‘zijn niet langer belemmeringen, maar oriëntatiepunten die het leven richting geven en aan z’n bestemming laten beantwoorden’ (Gerrit Glas, ‘Waarachtigheid en de ik-zelf verhouding’, *Sophie*, december 2021, 20). Hij eindigt zijn artikel met deze zin: ‘Waarachtigheid ontwikkelt zich dan haast vanzelf, omdat ons bestaan zich opent doordat we ons gezien en erkend weten door Iemand die ons langer en beter kent dan wie ook’.

¹⁷ Zuurmond, *God en de moraal*, 57.

¹⁸ *Ibid.*, 41n.

¹⁹ Jan Slomp, ‘Rehabilitation of the eunuch: biblical recognition of sexual diversity’, *Theology* 123(6), 2020, 414-419. Ik volg verder de gedachtelijn van Jan Slomp.

²⁰ ‘De eerste PKN-dominee voor lhbt+’ers heeft een boodschap: Ik ben er voor jullie’, *Trouw*, 18 juni 2022, 13. Het is ds. Wielle Elhorst, die per 1 juli jl. is benoemd tot lhbt+ -pastor van de PKN, en die werkzaam is in Amsterdam. Opmerkelijk is het bericht in *Trouw*/De verdieping van 15 juli 2022, 7. Dat gaat over de recente beslissing van de leiding van het Nederlandse kerkgenootschap van het Leger des Heils (waarvan ds Elhorst voorheen lid was) dat zij de lhbt+ -gemeenschap voortaan erkent. ‘De kerktop heeft afgelopen week aan heilsoldaten, kerkleden en medewerkers geschreven dat het Leger diversiteit en inclusiviteit omarmt. ... Homoseksualiteit is officieel geen zonde meer’. Ik herinner mij uit mijn werk bij de IKON, toen het Leger des Heils lid was van het IKON-bestuur, dat men weliswaar als kerkgenootschap tegen de aanvaarding van de homoseksualiteit was (in de acceptatie van de homoseksualiteit onderscheidde zich het IKOR en de IKON als voortrekkers in de Nederlandse samenleving), maar zij zeiden toe als Leger des Heils nooit het gezamenlijke standpunt van het oecumenische IKON-bestuur te gaan bestrijden. Het geciteerde *Trouw*-artikel maakt ook melding van het onderling verstaan destijds tussen de IKON-pastor Alje Klamer en majoor Bosshardt.

²¹ Ephimenco noemt eveneens questioning, asexualiteit, pansexualiteit (lhbtqiap), *Trouw*, 18 november 2021, 2.

²² Zie ook de preek in de Tuindorpkerk te Utrecht van 6 augustus 2017 over Sodom en Gomorra.

²³ Dat was gebeurd in Handelingen 6, naar aanleiding van het feit dat de Griekse sprekende christenen zich hadden beklagd omdat hun weduwen werden gediscrimineerd (Hand. 6:1). Een van deze zeven was Stefanus geweest. In het vorige hoofdstuk van Handelingen wordt verteld hoe hij ter dood werd gebracht door steniging. Dat was het vonnis van de Israëliëse Raad van Oudsten. De ethiek van een van de leidende antichristenen die daarbij een grote rol speelde is die geweest van Saulus. Dezelfde man als Paulus, voordat hij het geloof in Jezus Christus had aangenomen.

²⁴ Ik volg het genoemde artikel van dr. Jan Slomp (*ibid.*, 414).

²⁵ ‘Aärons huis vertrouwt, dat is de gemeente zoals die zich priesterlijk opstelt om de weg te gaan door de wereld en de tijd van de “jullie”; en zij vertrouwen – hier komt de vaste aanduiding voor de proselieten: – zij die de Eeuwige vrezen, dat is de messiaanse gemeente van de mensheid die er ooit zal zijn, van de “wij allen”.’ Rosenzweig, *De Ster van de Verlossing*, 294.

²⁶ Vers 37 behoort eigenlijk niet tot het handschrift. De bekende vertaler Jeronimus (ca. 342-420) moet een Griekse tekst hebben gehad die deze toevoeging heeft vermeld (Slomp, ‘Rehabilitation of the eunuch’, 417). De toevoeging wordt door velen als niet congruent gezien, omdat men zegt dat de eunuch in het begin Jezus aanvaardde als de ‘lijdende knecht’. Maar wij beschouwen dit als deel van het verhaal in Handelingen.

²⁷ Een speciaal debat gaat over de deskundigenverklaring die de nieuwe Transgenderwet overbodig acht. Jilles Smids van het Erasmus Medisch Centrum pleit daar sterk tegen (*Trouw*, 10 juni 2022, 20). ‘Ongeveer 80 procent van de kinderen met genderdysforie groeit daar overheen. ... Het merendeel van hen geeft dan uiteindelijk aan homoseksueel te zijn’. De *social media* zijn er veelal oorzaak van, dat geen sprake is van autonomie; die is nodig opdat ‘je enigszins begrijpt wat je doet en dat je keuze niet bepaald wordt door invloeden waar je je niet van bewust bent’. *De Correspondent* van 24 juni 2022 bracht een aflevering van de podcast *Rudi @ Freddie Show* met Frans de Waal. Deze vermeldde over het transgenderschap, dat Dick Schwaab heeft onderzocht dat tijdens de zwangerschap eerst de genitaliën worden ontwikkeld, en daarna de hersens. Het kan zijn dat er tussen deze beide ontwikkelingen een ‘gender’-verschil zit. Dit gaat ruimschoots vooraf aan de puberteit; het uit zich omstreeks het derde of vierde levensjaar. Het is dus geen ‘modeverschijnsel’. In de VS heeft een onderzoek plaatsgehad waarbij slechts 2½ % van de transgenders zich 6 jaar later had ‘bedacht’. Het gaat dus om duidelijke biologische verschillen.